

парубка молодого, то чарівну дівчину. Ось настала черга і дочки самого князя. Нічого не вдієш – коли віддавали городяни, то треба і йому свою дочку віддавати!..

Отже, використаний дидактичний матеріал поглиблює знання учнів про різноманітність і багатство форм українського фольклору, розвиває і збагачує творчу фантазію учнів, впливає на їхні емоції, розвиток уяви, допомагає образно сприймати життєві явища, водночас формує загальне поняття про іменник як частину мови, виробляє навички правопису відмінкових закінчень іменника, розширює словниковий запас: вміння вживати іменники у прямому і переносному значенні, добирати іменники-синоніми, іменники-антоніми, точно і влучно вживати їх у текстах.

Список використаних джерел

1. Бабишин С. Дитячий фольклор в історико-педагогічному аспекті / С. Бабишин // Народна творчість та етнографія. – 1990. – №1.
2. Безрукава І. Збагачення українського мовлення першокласників засобами дитячої народної поетичної творчості / І. Безрукава // Початкова школа. 1998. – №9.
3. Водолюб Н. Прислів'я та приказки в контексті уроку / Н. Водолюб // Дивослово. – 1999. – №4.
4. Голубецька В. Опанування частин мови / В. Голубецька // Початкова школа. – 1989. – №1.
5. Кубинська М. Роль усної народної творчості у розвитку молодших школярів / М. Кубинська // Початкова школа. – 1993. – №1.
6. Семенюк Н. Український дитячий фольклор / Н. Семенюк // Початкова школа. – 1995. – №12

This article is devoted to the actual problem of methods of teaching the Ukrainian language at primary school and upbringing of future citizen of Ukraine on the basis of national traditions in particular the usage of the Ukrainian folklore at the lessons of the native language while studying the topic "noun".

Key words: development of speech, noun, Ukrainian folklore, grammatical categories, vocabulary.

УДК 81'271.12:37.011.33(410)

Волга А. Є.*

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МОВЛЕННЕВА КУЛЬТУРА» У БРИТАНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

У статті здійснено спробу визначити поняття «мовленнева культура» в британській педагогіці; визначено і проаналізовано основні підходи до розгляду цього поняття британськими науковцями; виявлено критерії оцінки рівня мовленневої культури, що використовуються у Великій Британії.

Ключові слова: мовленнева культура, моральний і духовний розвиток особистості, стандартна мова, критерії мовленневої культури.

Виховання всебічно розвиненої особистості з високими моральними цінностями та багатим духовним внутрішнім світом є одним із найважливіших завдань навчально-виховного процесу. Розвиток інтелектуальних здібностей, етичних норм, естетичного смаку сприяє вихованню повноцінної особистості, здатної до самореалізації, самовираження, саморозвитку. Одним із показників всебічно сформованої особистості є її мовленнева культура, що відображає культуру мислення, культуру спілкування, культуру почуттів людини.

Останнім часом все більше уваги приділяється культурному та духовному розвитку особистості, зокрема формуванню та підвищенню рівня мовленневої культури як складової

* © Волга А. Є., 2013

загальної культури людини. Мовна проблема постає як пріоритетне завдання навчально-виховного процесу не тільки в Україні, а й в інших країнах світу, в тому числі й у Великій Британії.

Досліджуючи питання мовленнєвої культури особистості як показника її морального та духовного розвитку, ми маємо звернутися до таких великих мислителів і педагогів, як Дж.Локк, Т.Мор, Я.А.Коменський, Ж.-Ж.Руссо, Й.Песталоцці, Дж.Дьюї. Проблемі розвитку та підвищення рівня мовленнєвої культури серед учнівської та студентської молоді присвячені освітні документи Великої Британії, доповіді Баллока та Кінгмана. У визначенні поняття «мовленнєва культура» в британській педагогіці ми звертаємося також до тлумачних словників англійської мови, наукових праць британських вчених-філологів та педагогів (А.Мур, К.Кремш, С.Дітц та ін.).

Метою статті є визначення основних підходів до розгляду поняття «мовленнєва культура» у Великій Британії; виділення критеріїв оцінки її рівня та визначення поняття «мовленнєва культура» у британській педагогіці.

Вивчення та аналіз тлумачень поняття «культура», «мова» та «мовлення» в Оксфордському тлумачному словнику [1] та словнику Лонгмана [2], дає підставу розглядати мовленнєву культуру як здатність розмовляти та виражати свої думки в усній або писемній формах за допомогою слів, дотримуючись норм соціальної поведінки, правил, звичаїв, що є загальноприйнятими у суспільстві. Мовленнєва культура розглядається як система знаків та кодів. Оволодіння цією системою дає можливість правильно, коректно виражати свої думки. [3] Показником культури мовлення, у даному випадку, є нормативність, встановлена наукою та практикою суспільства, багатство та різноманітність словникового запасу, граматичних конструкцій, що використовуються під час мовлення, вміння коректно їх використовувати, послідовність мовлення, що відображає хід думок та склад мислення.

Всі мови, як відомо, наближаються до так званої стандартної мови. Стандартною є мова, яку наука та суспільство вважають нормативним та найбільш правильним способом мовлення. [4, с.146] Відомо, що Велика Британія – це велика країна, в якій живе багато людей різних національностей та культур. У такій полікультурній країні незаперечно існує багато діалектів та різновидів мови і мовлення. У навчальному плані країни 1995 року (DFE 1995) встановлено, що учні мають навчатися «стандартній англійській мові» (standard English) незалежно від того, на якому діалекті вони розмовляють. [5, с. 83-84] Стандартна британська англійська мова колись була діалектом, що вживався в основному купецьким класом у Лондоні. Зі збільшенням його соціальної влади у Середньовіччі цей діалект стали пов'язувати не тільки з представниками торгівлі та фінансів, але і з представниками таких сфер, як правління, адміністрація, юриспруденція, релігія, література та освіта. Цей діалект англійської мови було прийнято за стандарт «правильної» англійської мови, а інші діалекти почали розглядатись не тільки як хибні, а й такі, що відображають моральність та стиль життя мовців, які відносилися переважно до робочого класу, протилежного купцям, що уособлювали клас можновладців, який стрімко розвивався. Інші види мовлення та їхні представники вважалися «вulgарними», «неосвіченими» та «неохайними». Сьогодні цей колись «нестандартний» діалект прийнятий у Великій Британії за Стандартну англійську мову.[6] Стандартна англійська відрізняється за своїм словником, правилами граматики, орфографії та вимови. Здатність використання стандартної англійської мови сприяє тому, що студент може успішно скласти державні іспити (public examination) та отримати більш престижну та високооплачувану роботу. Опанування стандартною мовою підвищує соціальний статус людини та розширює її можливості у різних сферах суспільної діяльності. У національному плані наголошується на тому, що навчальний заклад має звертати увагу не тільки на те, щоб учні та студенти використовували стандартну мову під час виконання завдань на заняттях, а й розвивали навички використання стандартної мови. [5, с. 83-84] Вільне володіння та мислення стандартною мовою є однією з цілей навчального процесу у Великій Британії. Стосовно вимови, у Великій Британії є, так звана, «прийнята вимова» (received pronun-

ciation), яка вважається нормою мовлення та якого навчають студентів англійської мови. Проте слід зауважити, що тільки незначна кількість людей розмовляє прийнятною вимовою, серед молоді таке мовлення вважається «немодним символом традиційної влади» [7]. Хоча з іншого боку, традиційна вимова є показником культури мовлення і сприймається більш позитивно та офіційно, ніж регіональні акценти. Доповідь Дж.Кінгмана (1988), голови слідчої комісії з вивчення англійської мови, наголошує на вивченні та використанні стандартної англійської мови, пояснюючи це тим, що люди виходять зі своїх мовленнєвих округів у ширший світ, тому потрібно спілкуватись єдиною мовою. [8, с. 14-15] Таким чином, мовленнєва культура розглядається як система лінгвістичних норм і правил, яких необхідно дотримуватися під час мовлення. Нормативність мовлення та багатий словниковий запас є одними з критеріїв мовленнєвої культури у Великій Британії.

Незаперечним залишається той факт, що дуже великий вплив на розвиток педагогічної думки Великої Британії, особливо в галузі виховання, внесли такі видатні мислителі як Дж.Локк, Т.Мор, Я.А.Коменський, Ж.-Ж.Руссо, Й.Песталоцці, Дж.Дьюї. Ідеї цих учених було покладено в основу освітніх та виховних концепцій багатьох учених в усьому світі, в тому числі й у Великій Британії. Ці вчені наголошували на вихованні гармонійно розвинутої людини, розвитку в неї моральних, духовних, естетичних цінностей, що становлять основу формування мовленнєвої культури особистості. Ці люди і самі являли собою еталон мудрості, моральності, духовності. Їх можна з впевненістю назвати праотцями світової і британської педагогічної думки. Вони вважали, що виховати всебічно розвинутою особистість можна тільки завдяки комплексному поєднанню інтелектуальних, моральних, духовних, фізичних, сил людини. Вони наголошували на тому, що людина має бути доброчинною, добропорядною, культурною, доброзичливою, що мало виявлятися в поведінці, мові та мовленні особистості.

Мовленнєва культура є інтегральною частиною моральної та духовної культури людини. Ця думка підтверджується у дискусійному документі Національної ради освіти Великої Британії (National Curriculum Council) «Духовний та моральний розвиток» [9]. Мова йде про те, що учням не достатньо тільки успішно оволодівати навчальною програмою, встановленою Національним планом. Педагогам треба звернути увагу на розвиток моральних та духовних якостей молодого покоління, які складатимуть основу британського суспільства. Більша частина британців є дуже релігійними людьми, тому духовний розвиток є невід'ємною складовою освіти. У документі зазначається, що без цікавості, схильності до запитань, без тренування уяви та інтуїції у молоді не було б достатньо мотивації для навчання, а інтелектуальний розвиток залишив би бажати кращого. Без розуміння самого себе та інших людей можуть виникати труднощі в спілкуванні та існуванні в соціальному оточенні. Це може призвести до внутрішньої «духовної та культурної спустошеності» [9, с. 3]. Таким чином, мовленнєва культура розглядається британськими педагогами як система духовно-моральних цінностей, що координують, регулюють мовленнєву поведінку особистості. Естетичність мовлення та гуманістична спрямованість передбачає поважливе ставлення до співрозмовника і виступає важливим критерієм мовленнєвої культури в британській педагогіці.

Британські науковці відзначають, що мовленнєва культура значною мірою пов'язана з розвитком інтелектуальних здібностей особистості. Мовлення є важливим засобом навчання та накопичення нових знань. Так, Дж.Брунер, Д.Вуд, Д.Барнс [10] стверджують, що мовлення та навчання взаємозв'язані, мовленнєва культура допомагає людині навчатись та пізнавати нове. Вони вважають, що мовлення може значною розширити мислення та удосконалити навчання. У доповіді Дж.Кінгмана (1988) [8] наголошується, що мова – це інструмент інтелектуального розвитку, який дає змогу виходити за межі свого особистого досвіду та вивчати ідеї, думки, гіпотези, пояснення найвеличніших постатей світу. Саме

тому необхідно, за допомогою усіх можливих педагогічних методів, сприяти удосконаленню та розвитку мовленнєвої культури учнів та студентів. [8, с. 8] З цієї точки зору науковці ставлять за мету не тільки розвиток практичних навичок усного та писемного мовлення, але й стверджують, що розвиток мовленнєвої культури сприяє опануванню нових знань. Студенти мають вміти аналізувати, організовувати, захищати свої ідеї, обстоювати власну точку зору, якщо хочуть бути освіченими в будь-якій сфері наукового знання. Це можливо тільки за наявності високої інтелектуальної культури. Отже, мовленнєва культура розглядається британськими педагогами як засіб і мета навчально-пізнавальної діяльності людини.

Мовленнєва культура особистості важлива не тільки для спілкування в людському суспільстві, вона є необхідним засобом самовираження, пізнання навколишнього світу та самого себе. Висловлюючи власні думки та ідеї, використовуючи притаманний особистості унікальний стиль мовлення, обираючи форми та засоби самовираження, людина розкриває свої неповторні здібності, виявляє свої внутрішні якості, роблячи тим самим особистий внесок у суспільне знання. Мовленнєва культура, у такому випадку, виконує функцію накопичення колективних знань, та, водночас, функцію самовираження особистості через мову та мовлення. Мовленнєва культура є ніби рівновагою між порядком та свободою: порядком, який передбачений нормами та принципами суспільства, та свободою мовця, якому вона необхідна для того, щоб реалізувати себе якомога ефективніше. Мовлення – це символ високої духовної цінності, що закладена не в лінгвістиці, граматиці або синтаксисі, а саме в особистості, в її особистісній свободі. [11, с. 184] А.Мур [5], підкреслюючи особливу роль мовленнєвої культури особистості, як характерного показника її внутрішніх людських якостей, розумових та інтелектуальних здібностей, зосереджує увагу на тому, що викладачі, особливо рідної та іноземної мов, мають приділяти особливу увагу та нести відповідальність за розвиток мовленнєвої культури своїх учнів. Проте, викладачі не повинні обмежувати мовлення своїх вихованців тільки використанням правил та норм стандартної англійської мови (standard English). Вони мають постійно пам'ятати та піклуватися про те, щоб забезпечити модливість учням розвивати та удосконалювати свою мовленнєву культуру шляхом розвитку власного внутрішнього світу, етичних та духовних якостей, унікального самовираження через мовлення, самостійного навчання та самовиховання, відкриття нових пізнавальних та емоційних горизонтів. Без такого розвитку світ, як такий, що пізнається через мову та мовлення, швидко стане нудним та застиглим для людини. Британські педагоги відзначають, що викладачі мають приділяти належну увагу своєму мовленню, незважаючи на предмет, який вони викладають. [5, с. 62-74] Мовленнєва культура освітян повинна слугувати еталоном для учнів, а їхнє (учнів) мовлення не повинно обмежувати, а відкривати можливості для навчання через дискусії, бесіди, дебати, виховуючи тим самим такі людські якості, як толерантність, повага до співрозмовника, уміння слухати та гідно відповідати, доносити та обстоювати власну точку зору, формуючи тим самим свій стиль мовлення та підвищуючи рівень мовленнєвої культури. Таким чином, мовленнєва культура розглядається як інструмент самовиявлення особистості, а мовленнєва активність, креативність та емоційна забарвленість розглядаються британськими педагогами як критерії мовленнєвої культури.

Британський педагог К.Кремш у своїй роботі «Мова та культура» (“Language and Culture”) підкреслює, що мова – це основний засіб, за допомогою якого відбувається наше соціальне життя. Мова, якою ми спілкуємось, нерозривно пов'язана з культурою того середовища, в якому ми живемо. На думку вченої, мова виконує посередницьку функцію в соціальному устрої культури. К.Кремш акцентує увагу на тому, що члени соціальної групи не тільки виражають досвід, вони також створюють цей досвід за допомогою мови та мовлення. [12] Мовленнєва культура несе в собі функцію належності. Завдяки вибору

мовленневих засобів, які обирає людина для вираження своїх думок, визначається її належність до конкретної соціальної групи. Ця належність, у свою чергу, обумовлює вибір мовних та мовленневих засобів, що використовуватимуться у мовленні для оформлення та висловлення ідей. [13, с. 7] Мовленнева культура є дуже цінною якістю, яка дає можливість людині почувати себе впевнено в різних культурних та соціальних стосунках, оскільки мовленнева культура передбачає знання культурних, соціальних і моральних норм суспільства. Таким чином, мовленнева культура розглядається як важливий чинник соціалізації та показник культурної належності індивіда. Критерієм мовлення у даному випадку виступає традиційність мовлення, тобто відповідність мовленневої поведінки окремим ситуаціям у суспільстві.

Отже, мовленневу культуру британські педагоги визначають як вербальне відображення всебічного розвитку особистості: морального, духовного, інтелектуального, культурного, естетичного. Дослідники розглядають мовленневу культуру: а) як систему лінгвістичних норм та правил, яких необхідно дотримуватись під час мовлення; б) як систему духовно-моральних цінностей, що координують, регулюють мовленневу поведінку особистості; в) як засіб і мету навчально-пізнавальної діяльності людини; г) як інструмент самовираження особистості; д) як важливий фактор соціалізації та показник культурної належності індивіда. Критеріями мовленневої культури виступають: нормативність, багатий словниковий запас, естетичність, гуманістична спрямованість, мовленнева активність, креативність, емоційна забарвленість та традиційність мовлення.

Список використаних джерел

1. Oxford Dictionary Online. – URL: <http://oxforddictionaries.com/>
2. Longman Dictionary of Contemporary English Online. – URL: <http://www.ldoceonline.com/>
3. Fiske J. Introduction to Communication Studies// J.Fiske. – London: Routledge, 1990. – Pp. 1-2.)
4. Ellis D. G. From Language to Communication// D. G. Ellis. - Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1999. - 169 p.
5. Moore A. Teaching and Learning: Pedagogy, Curriculum, and Culture// A.Moore. – Routledge: London, 2000. – Pp. 192.
6. Schirato T., Yell S. Communication and Cultural Literacy: An Introduction// T. Schirato, S. Yell. - St. Leonards, N.S.W.: Allen & Unwin, 2000. – Pp. 126-128
7. Christopher D. British Culture: An Introduction// D.Christopher. - London: Routledge, 1999. – Pp. 28.
8. The Kingman Report// Report of the Committee of Inquiry into the Teaching of English Language. - London: Her Majesty's Stationery Office, 1988. – URL: <http://www.educationengland.org.uk/documents/kingman/index.html>
9. Spiritual and Moral Development (NCC 1993) a discussion paper. National Curriculum Council. - York: 1993. – URL: <http://www.educationengland.org.uk/documents/ncc1993/smdev.html>
10. Literacy and Learning through Talk: Strategies for the Primary Classroom // R.Corden. - Philadelphia: Open University Press, 2000. – Pp. 7.
11. Potter S. Language in the Modern World// S. Potter. - Baltimore, MD: Penguin Books, 1960. – p. 221.
12. Kramsch C. Language and Culture// C. Kramsch. - Oxford University Press, 1998. - Pp. 3-14
13. Tracy K. Everyday Talk: Building and Reflecting Identities// K.Tracy. - New York: Guilford Press, 2002. – p. 230.

In the article the author tries to disclose the concept “speech culture” in British pedagogics; main approaches to the interpretation of this concept have been determined and analyzed; criteria of evaluation of the level of speech culture, which are used in Great Britain have been searched..

Key words: *speech culture, person moral and spirit development, standard language, speech culture development.*